

مطالعات اقتصاد بین الملل (International Economics Studies)

سال بیستم، شماره پیاپی (۳۵)، شماره دوم (دوره جدید)، پاییز و زمستان ۱۳۸۸

تاریخ وصول: ۸۷/۳/۴ تاریخ پذیرش: ۸۷/۱۰/۲۴

صص ۲۱-۳۸

اثرات متقابل و پویای سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی (مطالعه موردی ایران ۱۳۸۵-۱۳۶۸)

رزینا مویدفر*، استادیار گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان

نعمت الله اکبری، دانشیار گروه اقتصاد دانشگاه اصفهان

حسن دلیری، دانشجوی دکتری اقتصاد دانشگاه بوعلی سینا، همدان

چکیده

در این پژوهش، با استفاده از الگوهای خود رگرسیون برداری به بررسی اثر متقابل و پویای سرمایه اجتماعی و شاخص‌های توسعه اقتصادی در ایران و در خلال دوره ی زمانی (۱۳۶۸-۱۳۸۵) پرداخته می شود. برای این منظور از سه شاخص سرمایه انسانی، بهداشت و میزان توزیع درآمد برای اندازه گیری توسعه اقتصادی استفاده شده است. برای سرمایه اجتماعی نیز از تعداد چک‌های بانکی پرمخاطره (بلامحل) به عنوان شاخصی برای نشان دادن فقدان سرمایه اجتماعی بهره گرفته شد. نتایج تجربی این پژوهش نشان می‌دهد که سطوح بالاتر سرمایه اجتماعی سبب می‌شود که شاخص‌های توسعه بهبود یافته و در ادامه افزایش درجه توسعه یافتگی خود سبب بهبود و شکل‌گیری روابط جمعی مبتنی بر اعتماد (سرمایه اجتماعی) در جامعه خواهد شد.

واژه های کلیدی: سرمایه اجتماعی، توسعه اقتصادی، بهداشت و سلامت، توزیع درآمد، مدل‌های خود رگرسیو برداری، ایران.

طبقه بندی JEL: O11، Z13

۱. مقدمه

شاخص ترین مفاهیم در علوم انسانی پدیدار گشته است. این مفهوم به طور کلی بر روابط میان انسانها تمرکز دارد. روابطی که در تمام لحظات زندگی روزمره و در طول عمر انسانها، جریان داشته و رفتار و نگرش آنها را تحت تاثیر قرار می دهد.

در بخش دوم این مقاله به ارائه تعاریفی از سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی خواهیم پرداخت تا مفاهیم پایه ای این پژوهش روشن گردد. در بخش سوم به بیان رابطه تئوریک بین سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی می پردازیم. سپس به معرفی تعدادی از مطالعات انجام شده در دنیا و ایران در بخش چهارم پرداخته می شود. در بخش پنجم این مقاله، با بیان روش تحقیق و معرفی مدل و فروض تحقیق، روش و هدف کار معرفی می شود. در بخش ششم نیز نتایج حاصل از تخمین ارائه شده و در انتها نیز با جمع بندی نتایج به بیان آن ها پرداخته می شود.

۲. سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی

در یک نظام اجتماعی، تقابل میان کنش گران، پایه و اساس نظام به شمار می رود. بر مبنای کنش های هدفمند، این تقابل در راستای تامین اهداف نهایی کنش گران است. تقابل در مبادلات دائمی کالا و خدمات بین افراد و گروه ها در هر شکل ساده ای از یک جامعه دیده می شود و این، جامعه را از یک طرف در تولید هنجارهای مشترک، هویت مشترک، اعتماد و اطمینان و از طرف دیگر روابط اقتصادی قوی با یکدیگر متحد می سازد (اسوندسن^۶، ۲۰۰۰).

بنیان های نوین اخلاق جامعه و مساله نظم و صلح، همان قدر که دغدغه سقراط بود، توسط شاگردان وی نیز پی گیری شد. افلاطون «جمهوری» را مطرح کرد که در آن دوگانگی اخلاق فرد و حکومت رد شده بود. وی معتقد بود که «حکومت شبیه افراد خود است» و به این نتیجه رسیده بود که مطالعه و تحقیق درباره مساله اخلاق به عنوان جزئی از ساختمان اجتماعی بهتر و آسانتر از آن است که مانند یک صفت شخصی مورد مطالعه قرار گیرد. «اگر ما بتوانیم جامعه درستی را توصیف کنیم، توصیف یک فرد درست، برای ما بهتر و آسانتر خواهد بود» (دورانت، ۱۳۸۰). در فلورانس قرن ۱۶ نیز که بازتاب دهنده تاریخ بی ثبات نهادهای جمهوری اعصار باستان و نیز ایتالیای عصر رنسانس بود (برمیراث افلاطون)، نیکو لوماکیاولی^۱ و چند تن از معاصرینش به این نتیجه رسیدند که موفقیت یا شکست نهادهای آزاد به ویژگی «شهروندان» یا «فضیلت شان» بستگی دارد (پاتنام^۲، ۲۰۰۰). بدین ترتیب، می توان دریافت که توجه به کنش های جمعی و ارتباطات مبتنی بر اعتماد^۴ ریشه در اعصار تاریخ داشته است و با مقاله هانی فان^۵ (۱۹۱۶) با اسم سرمایه اجتماعی، تولد دوباره ای یافت و به سرعت جای خود را در علوم مختلف باز کرد. به گونه ای که مفهوم سرمایه اجتماعی، یک مفهوم فرارشته ای است که در دو دهه گذشته در شکل ها و زمینه های مختلف به عنوان یکی از

¹ Machjaveli

² Putnam

³ Act

⁴ Trust

⁵ Hanifan

⁶ Svendsen

فیمابین مردم و نهادهایی است که این هنجارها و ارزش‌ها در آن تعبیه می‌شوند. سرمایه اجتماعی به منزله چسبی است که انسجام جوامع را تضمین می‌کند و بدون آن هیچ رشد اقتصادی یا بهزیستی انسانی میسر نمی‌شود (فاین^۳، ۲۰۰۳). پس آن چه از تعاریف متعدد سرمایه اجتماعی برمی‌آید این است که این مفهوم در بردارنده مفاهیمی همچون اعتماد، همکاری و روابط متقابل بین اعضای یک گروه است. به نحوی که، سرمایه اجتماعی، سبب می‌شود گروه به سمت ارزش‌ها و هنجارهای تحسین و مثبت شده در جامعه گام بردارد.^۴

بر حسب اصطلاحات صرف اقتصادی و تفکرات اقتصاددانان کلاسیک، توسعه به معنای توانایی اقتصاد ملی برای ایجاد تداوم و رشد سالانه تولید ناخالص ملی با نرخ‌های ۵ تا ۷ درصد و بیشتر بوده است. اما تجربه دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۵۰، هنگامی که تعداد بسیاری از کشورهای جهان سوم در مجموع با هدف‌های رشد سازمان ملل دست یافتند ولی سطح زندگی توده‌های مردم در اکثر زمینه‌ها بدون تغییر باقی ماند، نشان داد که نواقص بسیاری در تعریف گذشته از توسعه وجود دارد. کیندل برگر^۵ اعتقاد دارد که رشد اقتصادی به معنای تولید بیشتر است در حالی که توسعه اقتصادی شامل تولید بیشتر و تغییرات در نحوه سازمان تولید نیز خواهد بود (قره‌باغیان، ۱۳۷۲). توسعه را باید جریانی چند بعدی دانست که مستلزم تغییرات اساسی در ساخت

کلمن^۱ (۱۳۷۷) معتقد است سرمایه اجتماعی، به نوبه خود، هنگامی به وجود می‌آید که روابط میان افراد به شیوه‌هایی دگرگون شود که کنش را تسهیل کند. از دیدگاه کلمن، مفهوم سرمایه اجتماعی نشان‌دهنده آن است که چگونه ساختار اجتماعی یک گروه می‌تواند به عنوان منبعی برای افراد آن گروه عمل نماید. به طور کلی، سرمایه اجتماعی محصول تعاملات اجتماعی با قابلیت کمک به بهزیستی اجتماعی، مدنی یا اقتصادی یک اجتماعی هدفمند و دارای هدف مشترک است. این تعاملات منابع دانش و هویت را ترسیم می‌کنند و همزمان از گنجینه‌های سرمایه اجتماعی بهره برداری می‌کنند و آن‌ها را می‌سازند. سرشت سرمایه اجتماعی به ابعاد کیفی تعاملاتی بستگی دارد که سرمایه اجتماعی در محدوده آنها تولید می‌شود. مانند کیفیت تعاملات بیرونی-درونی، تاریخی بودن، آینده‌گرایی، تقابل، اعتماد و ارزشهای مشترک و هنجارها (فالك و کیلپاتریک^۲، ۲۰۰۰).

به دیگر سخن، سرمایه اجتماعی عبارت است از ارزش آن جنبه از ساختار اجتماعی که به عنوان منبعی در اختیار اعضا قرار می‌گیرد تا بتوانند به اهداف خود دست یابند. سرمایه اجتماعی مجموعه نهادها، قوانین، روش‌ها، عادات اجتماعی و سنت‌ها و قواعد رفتاری غیر رسمی جامعه است که مناسبات اجتماعی بین مردم یک جامعه را شکل می‌دهد (رنانی، ۱۳۸۱).

منظور از سرمایه اجتماعی انسجام درونی فرهنگی و اجتماعی جامعه، هنجارها و ارزشهای حاکم بر تعاملات

³ Fine

^۴ برای مطالعه بیشتر در مورد تعریف سرمایه اجتماعی و مفهوم آن، مراجعه کنید به: رنانی و همکاران (۱۳۸۵).

⁵ Berger

¹ Coleman

² Falk and Kilpatrick

اجتماعی، طرز تلقی عامه مردم و نهادهای ملی و نیز تسریع رشد اقتصادی، کاهش نابرابری و ریشه کن کردن فقر مطلق است. میسرا^۱ اعتقاد دارد که توسعه یعنی تحول جامعه از حالتی به حالت دیگر به نحوی که جامعه مورد نظر ادراک بهتری از محیط خویش بدست آورده و کنترل بر آن اعمال نماید (میسرا، ۱۳۶۸). توسعه در اصل باید نشان دهد که مجموع نظام‌های اجتماعی، هماهنگ با نیازهای متنوع اساسی و خواسته‌های افراد و گروه‌های اجتماعی در داخل نظام، از حالت نامطلوب زندگی گذشته خارج شده و به سوی وضع یا حالتی از زندگی که از نظر مادی و معنوی بهتر است سوق می‌یابد. منظور از زندگی بهتر در این جمله از نظر تودارو^۲ (۱۳۸۲) شامل سه بعد می‌شود: ۱- امکان دسترسی به کالاهای تداوم بخش زندگی مانند غذا، مسکن و اشتغال^۳، ۲- افزایش سطح زندگی از جمله بهداشت و آموزش و پرورش بالاتر و ۳- گسترش دامنه انتخاب اقتصادی و اجتماعی.

تا دهه‌ی ۹۰ عمده نظریه‌های توسعه دیدگاه‌هایی سطحی نگر و حتی متناقض درباره نقش روابط اجتماعی در توسعه اقتصادی داشتند و توصیه‌های

سیاستی آن‌ها چندان قابل استفاده نبود^۴. البته این دیدگاه‌ها، در دهه ۱۹۷۰ جای خود را به نظریه‌های وابستگی^۵ و نظام جهانی^۶ داد. اینان معتقد بودند که روابط اجتماعی در بین نخبگان حقوقی و سیاسی، ساز و کار اصلی استثمار توسط سرمایه داران است. در این بین دیدگاه‌هایی همچون دیدگاه اجتماع‌گرایی^۷ نیز وجود داشتند که بر سودمندی و خودکفایی اجتماعات تاکید داشتند و جنبه‌های منفی تعهدات گروهی را دست کم می‌گرفتند و اهمیت روابط اجتماعی در ساختن نهادهای رسمی موثر و پاسخگو را نادیده می‌گرفتند. اما پس از زمانی که واژه سرمایه اجتماعی وارد مباحث اقتصادی شد، اقتصاددانان کوشیدند تا با تبیین روابط متقابل بین سرمایه اجتماعی و سایر متغیرهای کلان اقتصادی، نشان دهند که سرمایه اجتماعی و روابط مبتنی بر اعتماد، چگونه می‌تواند بر روی اقتصاد تاثیر بگذارد. کلمن (۱۹۸۸) که از سرمایه اجتماعی یک تعریف کارکردی ارائه داده است، تاثیر سرمایه اجتماعی بر سرمایه اقتصادی را از طریق سرمایه انسانی و توسعه سیاسی می‌داند. به اعتقاد وی تاثیر سرمایه اجتماعی بر سرمایه اقتصادی مستقیم نیست، بلکه سرمایه اجتماعی ابتدا سبب تولید سرمایه انسانی و توسعه سیاسی (یعنی ایجاد نظام‌ها و رژیم‌های سیاسی کارآمد و پاسخگو) شده و سپس از طریق این دو، سرمایه اقتصادی را ایجاد می‌کند. فوکویاما (۱۹۹۷)

^۴ بسیاری از مطالعات در این زمان نیز مخالف با اجتماعات و روابط اجتماعی به عنوان کلید توسعه بودند. نگاه کنید به: مور (۱۹۹۷) و اسکوبار (۱۹۹۵).

^۵ Dependency Theory

^۶ World System Theory

^۷ Communitarian

^۱ Misra

^۲ Tadaro

^۳ بنابراین تا به این جا می‌توان ادعا کرد که توسعه اقتصادی، شرط لازم بهبود کیفیت زندگی است که خود همان توسعه است. بنابراین درآمدهای سرانه در حال افزایش، امحاء فقر مطلق، امکانات بیشتر اشتغال و کاهش شرایط نابرابری درآمد، شرایط لازم، اما نه کافی، برای توسعه است. به طوری که، در تعاریف اقتصادی کشوری توسعه یافته تلقی می‌شود که، علاوه بر موارد ذکر شد دارای سطح و کیفیت زندگی بالا - کیفیت زندگی خود شاخصهای زیادی همچون بهداشت، آموزش، فساد و قوانین ملی را شامل می‌شود- برای افراد و دامنه وسیع آزادی اقتصادی و اجتماعی نیز باشد.

که چگونگی عملکرد دولت‌ها و بنگاه‌ها نیز به نوبه خود وابسته انسجام درونی، اعتبار و صلاحیت درونی خودشان از یک سو و پاسخگویی آنها در برابر جامعه مدنی از سوی دیگر است. ۴- دیدگاه همیاری: این دیدگاه می‌کوشد آثار قوی دو دیدگاه شبکه‌ای و نهادی را در یکدیگر ادغام کند. اگر چه طرفداران دیدگاه همیاری پیشینه‌های فکری خود را به آثار مقدم‌تر در زمینه اقتصاد سیاسی تطبیقی و مردم‌شناسی ربط می‌دهند.^۲

۳. پیشینه مطالعات انجام شده

شکست برنامه‌های تعدیل و تثبیت ساختاری و یا رویکرد موسوم به «اجماع واشنگتنی» در بسیاری از کشورها از جمله روسیه و برخی از کشورهای شرق اروپا، آفریقا، آمریکای لاتین و جنوب آسیا، اقتصاددانانی چون ستیگلیتز^۳ (۱۹۹۹ و ۱۹۹۸) و جامعه‌شناسان توسعه‌ای چون پیتر ایوانز^۴ (۱۹۹۵ و ۱۹۹۶) را به این جمع‌بندی رساند که بدون وجود ساخت قدرت و حکمرانی مناسب و سرمایه اجتماعی قوی نمی‌توان بنای اقتصاد قوی را پی گذاشت. در راستای همین نقدها، بانک جهانی با کنار گذاشتن رویکرد تقلیل‌گرایی غالب به بررسی نقش نهادها در تحولات توسعه‌ای پرداخت. ابتدا گزارش توسعه جهانی ۱۹۹۷ را به «نقش دولت در جهان در حال تحول» اختصاص داد و در آن بر نقش نهادهای غیر بازاری در عملکرد اقتصادی تاکید، و سپس در سال ۱۹۹۹ مجموعه مقالاتی با عنوان

تاثیر سرمایه اجتماعی بر سرمایه‌های اقتصادی را از طریق نظم اجتماعی حاصله از نظام هنجارها و نظم اخلاقی که سرمایه اجتماعی ایجاد می‌کند، می‌داند. به اعتقاد وی سرمایه اجتماعی، نظامی از ارزشها و هنجارهای اخلاقی را فراهم می‌سازد که به واسطه آن جامعه از فروپاشی اخلاقی و مبتلا شدن به انواع انحرافات اجتماعی مصون می‌ماند و بدین ترتیب سلامت اجتماعی جامعه سبب رشد اقتصادی خواهد شد. پاتنام نیز معتقد است که موفقیت‌های اقتصادی در جوامع دارای روابط خوب، بهتر از جوامعی با روابط ضعیف است (پاتنام، ۱۹۹۳). در بین نظرات مختلف اقتصاددانان اجتماعی برای نشان دادن رابطه بین سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی، چهار دیدگاه بارز وجود دارد: ۱- دیدگاه اجتماع‌گرایی که اعتقاد دارند سرمایه اجتماعی ذاتاً خیر است و وجود آن همواره اثری مثبت بر رفاه اقتصادی خواهد داشت. به عبارت دیگر، طرفداران این نظریه تنها به بیان نقاط قوت سرمایه اجتماعی می‌پردازند و از نقاط ضعف آن چشم‌پوشی می‌کنند ۲- دیدگاه شبکه‌ای، که هر دو جنبه مثبت و منفی سرمایه اجتماعی را در نظر می‌گیرد. و اهمیت پیوندهای^۱ عمودی و هم‌چنین پیوندهای افقی در بین مردم و روابط درونی فی‌مابین این قبیل هویت‌های سازمانی (منتج از این پیوندها) به عنوان گروهها و بنگاه‌ها مورد تاکید قرار می‌گیرند. ۳- دیدگاه نهادی، این دیدگاه مدعی است که سرزندگی شبکه‌های اجتماعی عمدتاً محصول محیط سیاسی، قانونی و نهادی است. طرفداران دیدگاه نهادی هم چنین تاکید می‌کنند

^۲ برای مطالعه بیشتر در این مورد نگاه کنید به: تاج بخش، (۱۳۸۴).

^۳ Stiglitz

^۴ Evans

^۱ Associations

استون^۲ و همکاران (۱۹۹۹) اشاره می کنند که سرمایه اجتماعی، بیانگر رابطه فرد با محیط اطراف اوست و وقتی در خانواده بالا باشد، موجب می شود که توجه بیشتری به ادامه تحصیل فرزندان و سرمایه گذاری در آن شود. تیچمان^۳ و همکاران (۱۹۹۷) نیز براساس مطالعه خود دریافتند که سرمایه اجتماعی زمینه موفقیت بیشتر فرزندان را در بهره برداری از سرمایه انسانی و مالی والدین فراهم می سازد. لاپورتا^۴ (۱۹۹۷) در مطالعه دیگری برای دوره ۱۹۷۰-۱۹۹۳ دریافت که اعتماد بین مردم رابطه مثبت و معنی داری با رشد اقتصادی دارد.

فرانکوئیس^۵ (۲۰۰۲) در کتاب خود با عنوان «سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی» اعتماد متقابل و همکاری افراد را به عنوان معیاری برای مدل کردن ارتباط بین سرمایه اجتماعی و متغیرهای اقتصادی در نظر گرفته است. به این منظور افراد به طور کلی به دو دسته کارآفرین یعنی اشخاصی که ریسک پذیر هستند و پیمانکاران یعنی اشخاصی که ریسک گریزند ولی در انجام فعالیت های اقتصادی با کارآفرینان همکاری می کنند، تقسیم شده اند.^۶ وی سپس با معرفی تغییری به عنوان، درجه قابلیت اعتماد پیمانکاران، اثرات آنرا بر روی توابع ترجیحات کارآفرینان بررسی نموده و به این

«سرمایه اجتماعی: یک نمای چند وجهی» را منتشر کرد، که در آن به تاکید نقش سرمایه اجتماعی در تحولات توسعه ای پرداخت. بر همین اساس، در دهه های اخیر توجه به ابعاد اجتماعی و نهادی توسعه و رشد اقتصادی گسترش یافته است. در این بخش برای نمونه به برشماری پاره ای از مطالعات انجام شده در مورد اثر سرمایه اجتماعی بر شاخص های توسعه اقتصادی پرداخته می شود.

فدریک و همکاران^۱ (۱۹۹۹)، در بررسی ارتباط بین رشد و توسعه اقتصادی و سرمایه اجتماعی به دنبال پاسخی برای سه پرسش می باشند: «آیا سرمایه اجتماعی برای توسعه اقتصادی اهمیت دارد؟، آیا برای تمام مراحل توسعه اقتصادی، یک گونه یکسان از سرمایه اجتماعی مناسب می باشد؟ و آیا همیشه سرمایه اجتماعی بیشتر بهتر است؟» آنها در تحلیل خود نتیجه گیری کردند تمام اشکال سرمایه اجتماعی با یکدیگر برابر نیستند و مطمئناً برخی از اشکال سرمایه اجتماعی به منظور توسعه اقتصادی، مناسب تر از اشکال دیگر آن می باشند. آنها معتقدند که، اعتماد اجتماعی، همکاری و برقراری ارتباط را تسهیل می نماید و از این رو معضلات فعالیت های جمعی را کاهش داده و محرک های فرصت طلبی را کم می کند. نتیجه این است که، جوامعی که در دراز مدت، دارای میزان زیاد سرمایه اجتماعی بوده اند، نسبت به جوامعی که دارای سطح پایینی از اعتماد اجتماعی بوده اند، به موفقیت های بیشتری در زمینه اقتصادی و اجتماعی دست یافته اند.

² Astone

³ Teachman

⁴ La Porta

⁵ François

^۶ به اعتقاد فرانکوئیس، پیمانکاران افرادی هستند که خود توانایی کارآفرینی را ندارند ولی در اجرایی نمودن ایده های نو کارآفرینان، با آنها مشارکت می کنند و به طور کلی به دو دسته افراد فرصت طلب و قابل اعتماد تقسیم می شوند

¹ Fedderke et al.

وسیله به بررسی نقش اعتماد در توسعه اقتصادی پرداخته است.

گروتاثرت و همکاران^۱ (۲۰۰۲) در مطالعه خود تحت عنوان «نقش سرمایه اجتماعی در توسعه» بیان می‌کند که مطالعات مقطعی بین کشوری حاکی از ارتباط قوی بین اعتماد و رشد است. این نتیجه موجب تقویت یافته‌های قبلی شد که حتی در کوتاه‌مدت بین اعتماد و رشد رابطه معناداری وجود دارد. در سطح روستاها مطالعات نشان می‌دهد که صداقت، وفاداری و همیاری در بین مردم فقیر زیاد است و بسیاری از کاستی‌ها را پوشش می‌دهد. همچنین آن‌ها اشاره می‌کنند که یکی از مطالعاتی که در سطح خانواده صورت گرفته است نشان می‌دهد سرمایه اجتماعی احتمال فقیر بودن یک خانواده فقیر را ۷,۳۶ درصد کاهش و در مقابل احتمال ثروتمند شدن را در بین ثروتمندان فقط ۴ درصد افزایش می‌دهد.

آنچورنا^۲ و همکاران (۲۰۰۸)، در مقاله ای تحت عنوان «گره‌های اجتماعی و توسعه اقتصادی» با بهره‌گیری از مدل تعادل عمومی به بررسی تاثیر گره‌های اجتماعی (شاخصی برای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی) روی توسعه اقتصادی ۲۷ کشور پرداختند.

یافته‌های این تحقیق نشان داد که ۱- ناهمسانی در تعداد گره‌های اجتماعی می‌تواند سبب ناهمسانی در درآمد سرانه کشورها شود. ۲- محاسبه انجام شده نشان داد که، کشورهای مورد مطالعه بدون وجود سرمایه اجتماعی تنها به ۱/۲ و ۳/۴ از میزان درآمد سرانه خود دست خواهند یافت. ۳- سرمایه اجتماعی می‌تواند کارایی سرمایه انسانی و یا بهره‌وری نیروی کار را افزایش دهد. ۴- آن‌ها اعتقاد دارند که، افزایش در بهره‌وری حتی می‌تواند سبب کاهش در رفاه شود و این زمانی اتفاق می‌افتد که گره‌های اجتماعی هماهنگ، با هم شکل نگیرد. ۵- گره‌های اجتماعی که نشان دهنده سرمایه اجتماعی هستند می‌توانند سبب کاهش در هزینه مبادله شوند.

در بین مطالعات داخلی، موردی که مختص به رابطه بین سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی باشد وجود ندارد. اما در این قسمت به مروری کوتاه بر مطالعات نزدیک می‌پردازیم.

بهزاد (۱۳۸۰) در مقاله‌ای تحت عنوان «سرمایه اجتماعی بستری برای ارتقای سلامت روان» به بیان اهمیت سرمایه اجتماعی در عرصه سلامت می‌پردازد. او به تبیین این عقیده می‌پردازد که چگونه سرمایه اجتماعی می‌تواند زمینه ساز ارتقای سلامت روان در سطح روابط فردی و گروه اجتماعی قرار بگیرد و به این سوال پاسخ می‌دهد که، اجرای برنامه‌های ارتقای سلامت روان چگونه در ساختار سرمایه اجتماعی یک جامعه می‌تواند به اجرا در آید.

¹ Grootaer

² Anchorena

³ Social Ties

گره‌های اجتماعی پایه اعتبارات اجتماعی است که افراد در مراودات خود از آن بهره برداری می‌کنند و از این طریق به انباشت ذخیره اجتماعی مبادرت می‌ورزند تا در موقع لزوم همچون یک نقدینگی از آن سود برند (مگدول و بسل، ۲۰۰۳). برای مطالعه بیشتر در زمینه مفهوم گره‌های اجتماعی می‌توان مراجعه کرد به: رنانی و همکاران (۱۳۸۵).

سوری و مهرگان (۱۳۸۵) با مطالعه رابطه بین سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی به این نتیجه رسیدند که تمایل مردان به ادامه تحصیل و به نوعی سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی در سال‌های اخیر در ایران کاهش یافته است. از میان عوامل مختلفی که موجب چنین تغییراتی شده است، نقش سرمایه اجتماعی مورد توجه بوده است. به اعتقاد این دو، فقدان سرمایه اجتماعی به دو طریق منجر به کاهش سرمایه انسانی می‌شود: یکی از طریق کاهش تمایل والدین در کمک مالی و علمی به فرزندان و ادامه تحصیل آنها و دیگری از طریق تخریب فضای کسب و کار اقتصادی. زیرا هرچه فضای کسب و کار اقتصادی ناسالم باشد، کسب درآمدهای بالاتر نیاز به تحصیلات بالاتر ندارد و لذا انگیزه سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی کاهش می‌یابد.

۴. روش تحقیق

در این بخش به بیان روش تحقیق و معرفی مدل مورد بررسی پرداخته می‌شود، و سپس شاخص‌های مرتبط برای اندازه‌گیری متغیرهای اساسی به معرفی فروض و اهداف مطالعه بیان خواهد شد. در انتهای این بخش نیز، مدل مورد نظر برای آزمون فرضیه‌های این پژوهش معرفی خواهد شد.

۴-۱. مدل‌های خود رگرسیون برداری

هنگامی که رفتار چند متغیر سری زمانی مورد بررسی قرار می‌گیرد، لازم است به ارتباطات متقابل این متغیرها در قالب یک الگوی سیستم معادلات همزمان توجه شود. ممکن است در این معادلات، وقفه‌های

متغیرها نیز وجود داشته باشد که در این صورت اصطلاحاً الگوی سیستم معادلات همزمان پویا تصریح می‌شود. در چنین الگویی، برخی از متغیرها درون‌زا تلقی می‌شوند و تعدادی نیز برون‌زا (از پیش تعیین شده). بنابراین، قبل از برآورد چنین الگویی لازم است اطمینان حاصل شود که معادلات قابل شناسایی هستند، در غیر این صورت باید محدودیت‌هایی را روی ضرایب برقرار کرد تا شناسایی شوند. اما مسئله مهم این است که طبقه‌بندی کردن متغیرها به دو گروه درون‌زا و برون‌زا اختیاری است. از این رو این قسمت به شدت مورد انتقاد سیمز^۱ (۱۹۸۰) قرار گرفت. به گفته او اگر واقعاً بین مجموعه‌هایی از متغیرها، الگوی همزمانی وجود دارد، باید همه متغیرها را به یک چشم نگریست و پیش‌داوری در مورد اینکه کدام درون‌زا و کدام برون‌زا هستند، صحیح نیست. در همین مورد، وی مدل‌های VAR را معرفی کرد. این مدل، متغیر برون‌زایی ندارد و تمام متغیرهای مدل، درون‌زا هستند (نوفرستی، ۱۳۷۸).

یک مدل خود رگرسیوی برداری VAR مدلی است که در آن هر متغیر بر روی مقادیر با وقفه خودش و مقادیر کلیه متغیرهای دیگر در مدل تصریح می‌شود. بنابراین به دلیل ظهور متغیر وابسته با وقفه زمانی مدل اتورگرسیو بوده و به دلیل وجود متغیرهای متعدد صحبت از بردار به میان می‌آید که این روش به مدل اتورگرسیو برداری معروف است. حامیان این مدل تاکید می‌کنند که مدل VAR به دلایل زیر بهتر از معادلات همزمان است: ۱- به دلیل سادگی در کاربرد

¹ Sims

از نسبت تعداد دانشجویان به کل جمعیت کشور استفاده خواهیم کرد.

اما برای ایجاد یک شاخص برای سرمایه اجتماعی قضیه کمی متفاوت خواهد بود. به گونه‌ای که، اکثر صاحب‌نظران معتقدند که سنجش کاملاً تجربی سرمایه اجتماعی تقریباً غیر ممکن است. چون سرمایه اجتماعی، مساله‌ای انسانی است، و بنا به اصل عدم اطمینان هایزنبرگ^۲ - این که مشاهده گر می‌تواند بر مشاهده شونده تاثیر بگذارد - اندازه‌گیری دقیق این شاخص را مشکل و حتی گاهی اوقات غیر ممکن می‌سازد. اما به هر حال اهمیت سنجش سرمایه اجتماعی برای بررسی آن لازم و ضروری است. از آنجا که خود سرمایه اجتماعی متغیر کیفی بوده و اطلاعات و آمار مناسبی نیز در این رابطه در کشور وجود ندارد، پس بایستی راهی برای اندازه‌گیری این متغیر یافت. برای رفع این مشکل، موضوع را از جنبه دیگری می‌نگریم و به جای سنجش و اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی به عنوان یک ارزش مثبت، از نبود سرمایه اجتماعی یا به عبارت دیگر انحرافات اجتماعی همچون تعداد جرم و جنایات خاص (در این مطالعه از تعداد سرانه چک‌های بلا محل استفاده می‌شود) در کشور، برای اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی، استفاده خواهد شد. بدین ترتیب فرض بر این است که چون سرمایه اجتماعی وجود هنجارهای رفتاری مبتنی بر تشریک مساعی را منعکس می‌کند، انحرافات اجتماعی نیز به طور بالفعل بازتابی از فقدان سرمایه اجتماعی خواهد بود (فوکویاما، ۱۹۹۷).

(استفاده از روش OLS) ۲- به دلیل عدم نیاز به تقسیم متغیرها به درون زا و برون زا ۳- به دلیل ارائه پیش بینی برای متغیرهای مدل.^۱

۴-۲. شاخص‌های مورد استفاده

برای بررسی رابطه متقابل و پویای سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی، می‌بایست شاخص‌های مناسب برای اندازه‌گیری هر یک معرفی کنیم. برای این کار ابتدا برای توسعه اقتصادی می‌بایست یک سری شاخص در نظر بگیریم. برای اندازه‌گیری توسعه اقتصادی، شاخص‌های گوناگون و فراوانی در نظر گرفته می‌شود. برای مثال در سال ۱۹۵۴ توسط سازمان ملل ۱۲ شاخص برای اندازه‌گیری توسعه یافتگی معرفی شد: ۱- بهداشت ۲- غذا و تغذیه ۳- آموزش و پرورش ۴- شرایط کار ۵- وضعیت اشتغال ۶- مصرف کل و پس انداز کل ۷- حمل نقل ۸- مسکن ۹- پوشاک ۱۰- تفریح و استراحت ۱۱- امنیت اجتماعی و ۱۲- آزادی‌های فردی. اما از آن جا که بسیاری از این شاخص‌ها قابل اندازه‌گیری نیست، در این پژوهش سه بعد برای توسعه یافتگی در نظر گرفته و فرض می‌کنیم که تعریف‌مان از توسعه دارای سه بعد ۱- توزیع درآمد ۲- سلامت و بهداشت و ۳- سرمایه انسانی و سطوح آموزش باشد. حال برای اندازه‌گیری توزیع درآمد از ضریب جینی، برای اندازه‌گیری بهداشت و سلامت از تعداد سرانه تخت بیمارستان برای هر ایرانی و برای اندازه‌گیری سرمایه انسانی یا سطح آموزش در کشور،

^۱ برای مطالعه بیشتر در مورد روش خود رگرسیون برداری، مراجعه کنید

به اندرز (۲۰۰۳)

^۲ Heisenberg's Uncertain Principle

۳-۴. فروض تحقیق

فرض اصلی در این تحقیق این است که: هرچه سرمایه اجتماعی بالاتر باشد، توسعه اقتصادی بالاتر خواهد بود (و برعکس) و این فرض مشتمل به فروض فرعی زیر خواهد بود که:

- هرچه سرمایه اجتماعی بالاتر باشد، سطح بهداشت در جامعه بالاتر خواهد بود (و برعکس)

- هرچه سرمایه اجتماعی بالاتر باشد، سطح آموزش و سرمایه انسانی بالاتر خواهد بود (و برعکس).

- هرچه سرمایه اجتماعی بالاتر باشد، توزیع درآمد بهتر خواهد بود (و برعکس). همان طور که ذکر شد فروض تحقیق توسط روش خود رگرسیون برداری و در دوره ۱۳۶۸-۱۳۸۵ در ایران آزمون خواهد شد، و آمارهای مورد استفاده نیز از سالنامه‌های آماری، بانک مرکزی و وزارت دادگستری بدست آمده است.

۴-۴. مدل مورد استفاده در این پژوهش

با توجه به مطالب ذکر شده، مدل خود رگرسیو برداری مورد استفاده در این مطالعه به صورت زیر نوشته خواهد شد؛ که در این معادلات، HC نشان دهنده

سرمایه اجتماعی، HC سرمایه انسانی، DE بهداشت و سلامت و J نیز نشان دهنده ضریب جینی خواهد بود.

$$\Delta SC_t = b_{01} + \sum_{i=1}^p \gamma_{schci} \Delta HC_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_{scdei} \Delta DE_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_{scji} \Delta J_{t-i} + \varepsilon_{1t}$$

$$\Delta HC_t = b_{20} + \sum_{i=1}^p \gamma_{hscsi} \Delta SC_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_{hcdai} \Delta DE_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_{hcji} \Delta J_{t-i} + \varepsilon_{2t}$$

$$\Delta DE_t = b_{30} + \sum_{i=1}^p \gamma_{desai} \Delta SC_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_{desai} \Delta HC_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_{deji} \Delta J_{t-i} + \varepsilon_{3t}$$

$$\Delta J_t = b_{40} + \sum_{i=1}^p \gamma_{jscai} \Delta SC_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_{jscai} \Delta HC_{t-i} + \sum_{i=1}^p \gamma_{jdeai} \Delta DE_{t-i} + \varepsilon_{4t}$$

۵. تجزیه و تحلیل نتایج

این قسمت اختصاص به تخمین مدل مورد نظر برای ارائه نتایج تجربی مورد نظر دارد. در مدل تصریح شده در این مقاله، براساس معیار آکایک (Akaike)، وقفه دوم برای متغیرهای توضیحی بهترین وقفه (وقفه بهینه) برای مدل سازی تعیین شده (p=2) است. برای آزمون مانایی متغیرهای مدل، در این قسمت با استفاده از آزمون دیکی-فولر به بررسی مانایی برای این متغیرها خواهیم پرداخت.

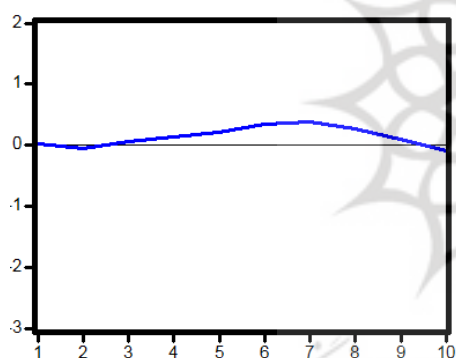
جدول ۱: آزمون ریشه واحد دیکی- فولر برای سطح داده‌ها

متغیر	در سطح ۰,۰۵	در سطح ۰,۱	آماره محاسبه شده
hc_{-2}	-۳,۱۲۲	-۲,۷۰۴۲	-۶,۱۸۶۱۸
sc	-۳,۰۸۱۸	-۲,۶۸۲۹	-۳,۹۸۱۶
j_{-1}	-۳,۱۰۰۳	-۲,۶۹	-۳,۹۴۴۵
DE	-۳,۰۸۱۸	-۲,۶۸۲۹	-۳,۰۹۴۱۳

سطح بهداشت اجتماع شده است اما این اثر در بلند مدت به طور کامل تغییر خواهد کرد به طوری که، از دوره ششم به بعد تکانه سرمایه اجتماعی اثر مثبت شدیدی بر سطح بهداشت جامعه به عنوان شاخص نشان دهنده توسعه اقتصادی خواهد داشت.

نمودار (۲) نشان دهنده واکنش سرمایه اجتماعی به تکانه‌ای به اندازه یک انحراف معیار تغییر در بهداشت جامعه است. با توجه به شکل تغییرات در سطح بهداشت جامعه سبب افزایش سرمایه اجتماعی در دوره‌های دوم تا نهم خواهد شد. البته در بلند مدت این تغییرات تقریباً به صفر میل خواهد کرد.

Response of SC to DE

نمودار (۲) واکنش سرمایه اجتماعی به بهداشت جامعه

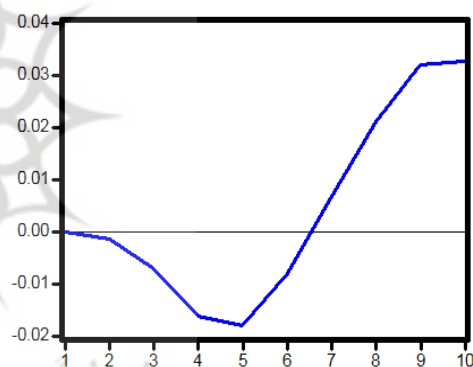
روابط نزدیکی داشتند که تعدادی از اندیشمندان حتی برای تعریف سرمایه اجتماعی از آن استفاده کرده‌اند. برای مثال، کاواچی و همکاران (۱۹۹۷) اعتقاد داشتند سرمایه اجتماعی میزان همگونی توزیع سلامت در نواحی جغرافیایی یک منطقه است. حتی فاین که یکی از منتقدان سرمایه اجتماعی است اعتقاد دارد سرمایه اجتماعی به منزله چسبی است که انسجام جوامع را تضمین می‌کند و بدون آن هیچ رشد اقتصادی یا بهزیستی انسانی میسر نمی‌شود (فاین، ۲۰۰۳). پاتنام

تا اینجا وقفه بهینه برای متغیرهای توضیحی در مدل خود رگرسیون برداری و هم چنین شرایط مانایی در متغیرها بررسی شد. حال می‌توان با تخمین مدل به بررسی نتایج حاصله از پژوهش پرداخت.

۵-۱. سرمایه اجتماعی و شاخص بهداشت

در اولین بخش از نتایج تحقیق به بررسی اثر پویای سرمایه اجتماعی و شاخص بهداشت در ایران خواهیم پرداخت. نمودار (۱) نشان دهنده واکنش شاخص بهداشت به یک انحراف معیار تغییر در سرمایه اجتماعی است. با توجه به شکل تا دوره ششم افزایش سرمایه اجتماعی و اعتماد متقابل بین افراد سبب کاهش

Response of DE to SC

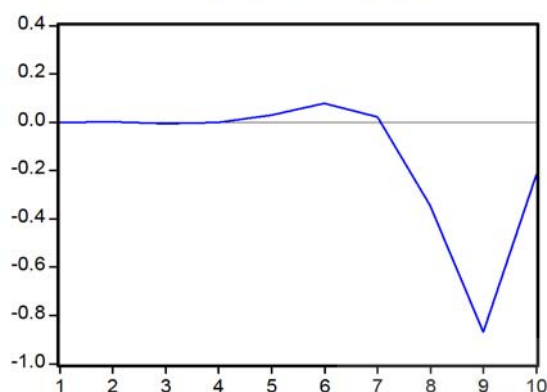
نمودار (۱) واکنش شاخص بهداشت با سرمایه اجتماعی

یافته‌های این قسمت، منطبق بر بسیاری از یافته‌های گذشته است. به طوری که می‌توان ادعا کرد که، ایده مرتبط بودن همبستگی اجتماعی و سلامت، حداقل دارای یک قرن قدمت است. در اواخر قرن نوزدهم دورکیم نشان داد که نرخ‌های خودکشی در جمعیت‌هایی که دارای سطوح پایین انسجام اجتماعی^۱ هستند بیشتر بوده و در اجتماعاتی که خیلی بهم پیوسته اند، کمتر است. سرمایه اجتماعی و سلامت آن چنان

¹ Social Integration

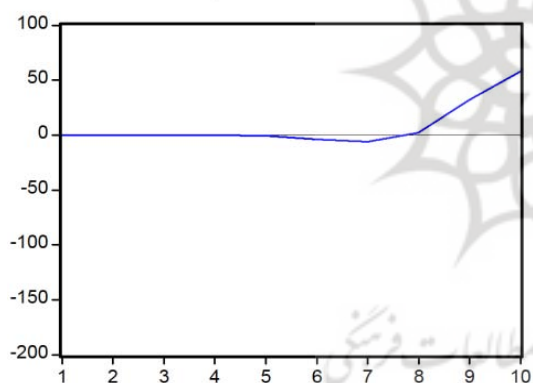
توجه به شکل تغییرات در توزیع در آمد در کوتاه مدت اثری بر روی سرمایه اجتماعی جامعه ندارد اما این تغییرات در بلند مدت سبب افزایش میزان سرمایه اجتماعی خواهد شد.

Response of J-1 to SC

نمودار (۳) واکنش توزیع درآمد به تغییر در سرمایه اجتماعی

Response of SC to J-1

نمودار (۳) واکنش سرمایه اجتماعی به تغییر توزیع درآمد با وجود سرمایه اجتماعی در یک جامعه به دلیل بالا رفتن سطوح اعتماد در بین افراد و گروه ها و افزایش مشارکت های - فردی و گروهی - مبتنی بر اعتماد متقابل، به نوعی، در توابع مطلوبیت فردی در بین گروه های موجود در جامعه تغییر ایجاد خواهد شد. به طوری که با وجود سرمایه اجتماعی، تابع مطلوبیت افراد علاوه بر وجود مصرف خود شخص، حاوی میزان مصرف سایر افرادی که با آنها وابستگی اجتماعی

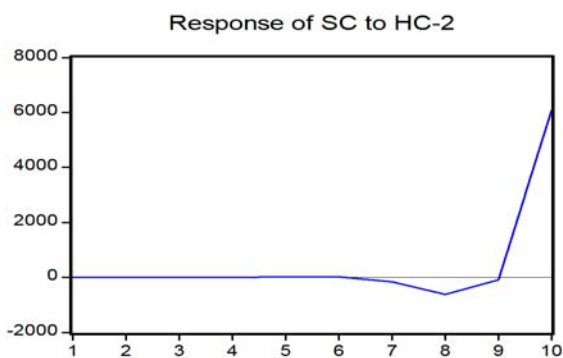
چهار دلیل برای ارتباط سرمایه اجتماعی و بهداشت را بر شمرده است: ۱- او اعتقاد دارد که شبکه های اجتماعی می تواند مساعدت مادی ملموسی را فراهم کنند که باعث کاهش اضطراب می شود. ۲- این شبکه ها می توانند هنجارهای بهداشت را تقویت کنند ۳- این ها بهتر می توانند برای استفاده از خدمات درمانی اعمال نفوذ کنند و ۴- تعامل می تواند به تحریک سیستم ایمنی بدن کمک کند (پاتنام، ۲۰۰۰). در مورد اثر بهداشت بر سرمایه اجتماعی نیز، مورو (۱۹۹۹) اعتقاد داشت که بهداشت بالاتر در سطوح جامعه می تواند موجب تقویت سرمایه اجتماعی و کنش های عقلایی بین کنشگران گردد. او اعتقاد داشت که سرمایه اجتماعی افراد، با نگرش آن ها نسبت به توانایی خود برای کنش در زندگی هایشان، مرتبط است.

۲-۵. سرمایه اجتماعی و توزیع درآمد

در ادامه نتایج حاصل از روابط متقابل و پویای سرمایه اجتماعی و توزیع درآمد در کشور را مشاهده خواهیم کرد. نمودار (۳) نشان دهنده اثر تکانه یک انحراف معیار سرمایه اجتماعی بر روی توزیع درآمد است. با توجه به شکل از سال هفتم به بعد روند توزیع درآمد (ضریب جینی) کاهش پیدا خواهد کرد و این به معنای کاهش نابرابری در توزیع درآمد خواهد بود. بدین ترتیب با افزایش سرمایه اجتماعی از دوره هفتم به بعد توزیع درآمد در کشور بهبود خواهد یافت.

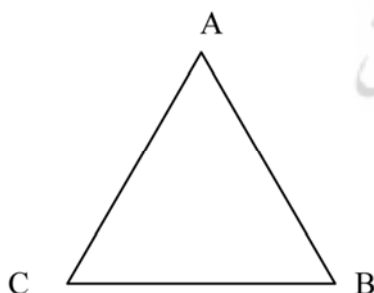
نمودار (۴) نیز نشان دهنده واکنش سرمایه اجتماعی به تکانه یک انحراف معیار در توزیع درآمد است. با

دارند، قرار می‌گیرد (رابینسون^۱ و همکاران، ۲۰۰۲). که این امر سبب خواهد شد جامعه به سمت توسعه بیشتر حرکت کرده و توزیع درآمد در آن به دلیل نوع تابع مطلوبیت فردی، بهبود یابد. واضح است در این حالت جامعه‌ای که دارای سرمایه اجتماعی بالایی است، توزیع درآمد بهتر و جامعه‌ای که دارای توزیع درآمد بهتری است، سرمایه اجتماعی بالاتری خواهد داشت.^۲

نمودار (۶) واکنش سرمایه اجتماعی به تغییر در سرمایه انسانی

برای این که رابطه بین سرمایه انسانی و سرمایه اجتماعی بهتر نمایان شود، می‌توان این تمایز را با استفاده از شکل زیر نمایش داد. که روابط سه فرد A, B, C را نشان می‌دهد. سرمایه انسانی در نقاط تقاطع و سرمایه اجتماعی در خطوطی که این نقاط را به یکدیگر متصل می‌کنند قرار دارد. سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی اغلب مکمل یکدیگرند. مثلاً، اگر B کودک باشد و A بزرگسالی که پدر یا مادر B خواهد بود، برای اینکه A به رشد شناختی B کمک کند، باید هم در نقاط تقاطع و هم در خط ارتباطی، سرمایه وجود داشته باشد.

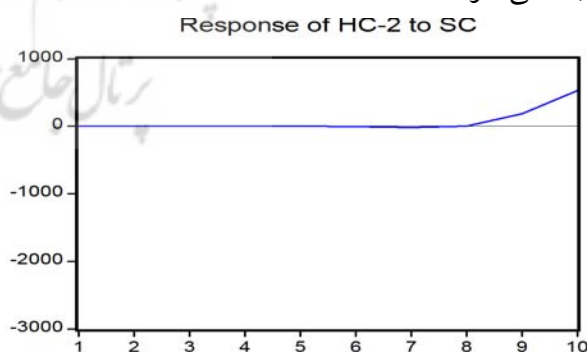

باید سرمایه انسانی، در اختیار A و سرمایه اجتماعی در رابطه بین A و B وجود داشته باشد (کلمن، ۱۹۹۴؛ الوانی، ۱۳۸۵). این رابطه بین سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی به گونه‌ای است که وجود سرمایه اجتماعی

۳-۵. سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی

نمودار (۵) نشان دهنده واکنش سرمایه انسانی به تکانه‌ای به اندازه یک انحراف معیار در سرمایه اجتماعی می‌باشد. با توجه به شکل از دوره هشتم به بعد این تکانه سبب افزایش چشم‌گیری در سطوح آموزش و سرمایه انسانی خواهد شد. اما در کوتاه مدت این تغییرات تقریباً قابل اغماض است.

نمودار (۶) نیز نشان دهنده واکنش سرمایه اجتماعی به تغییراتی به اندازه یک تکانه یک انحراف معیار در سرمایه انسانی است. با توجه به شکل از دوره نهم به بعد این تکانه اثر مثبت و شدیدی در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی خواهد داشت.

نمودار (۵) واکنش سرمایه انسانی به تغییر در سرمایه اجتماعی

^۱ Robinson

^۲ برای مطالعه بیشتر در زمینه اثر سرمایه اجتماعی، توزیع درآمد و شاخص سلامت، می‌توان مراجعه کرد به: تاج بخش (۱۳۸۵).

بالاتر می تواند موجب تقویت سرمایه انسانی شود. به طوری که سرمایه اجتماعی بالاتر سبب افزایش تعامل های مثبت بین افراد شده و از این طریق سبب افزایش در یادگیری و ارتقا مهارت در آنها می شود (فالك^۱، ۲۰۰۰). سرمایه انسانی بالاتر نیز می تواند سبب افزایش میزان سرمایه اجتماعی گردد (فالك و کیلپاتریک، ۲۰۰۰).

۵-۴. نتایج حاصل از تجزیه واریانس

با تجزیه واریانس^۲ می توان بررسی نمود که تغییرات یک دنباله تا چه حد متأثر از اجزای اخلال خود دنباله بوده و تا چه میزان از اجزای اخلال سایر متغیرهای درون سیستم تاثیر پذیرفته است. با توجه به جدول (۲) که نتایج حاصل از تجزیه واریانس برای سطوح بهداشت و سلامت را نشان می دهد، می توان دریافت که در دوره های کوتاه مدت این تکانه توسط سرمایه انسانی و توزیع درآمد توضیح داده می شود به طوری که در دوره اول ۴۱٫۸ مربوط به سرمایه انسانی و ۳۷٫۱۵ مربوط به سطوح توزیع درآمد خواهد بود. در کوتاه مدت تنها ۱٫۸ درصد از تغییرات توسط سرمایه اجتماعی توضیح داده می شود. در بلند مدت نیز تکانه سطوح بهداشت، بیشتر توسط سرمایه انسانی توضیح داده می شود و سرمایه اجتماعی تنها ۷٫۲ درصد از تغییرات را نمایش می دهد.

جدول (۳) نشان دهنده تجزیه واریانس حاصل از سرمایه اجتماعی است. با توجه به جدول در کوتاه مدت

بیش از ۹۰ درصد از این تغییرات توسط خود سرمایه اجتماعی توضیح داده می شود، اما در بلند مدت ۶۱ درصد از این تغییرات توسط سرمایه انسانی پوشش داده می شود.

جدول (۴) نشان دهنده تجزیه واریانس ناشی از سرمایه انسانی است. در این جا نیز با توجه به جدول، در کوتاه مدت اکثر این تغییرات توسط خود سرمایه انسانی توضیح داده می شود. در بلند مدت نیز همین قضیه وجود دارد اما در بلند مدت سرمایه اجتماعی بیش از ۱۳ درصد از این تغییرات را توضیح می دهد. جدول شماره (۵) تجزیه واریانس ناشی از توزیع درآمد است که در این جا نیز در کوتاه مدت این خود متغیر توزیع درآمد است که تعییرات را نشان می دهد. اما در بلند مدت سرمایه انسانی از نقش پررنگتری برخوردار است، تا جایی که بیش از ۹۵ درصد تغییرات توسط سرمایه انسانی توضیح داده می شود.

۶. جمع بندی نتایج

در این مطالعه به بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و شاخص های توسعه اقتصادی پرداخته شد. برای این کار سه شاخص برای نشان دادن سطح توسعه یافتگی کشور در نظر گرفته شد که عبارت بودند از: ۱- سطح بهداشت و سلامت ۲- سطح آموزش و سرمایه انسانی ۳- چگونگی توزیع درآمد. نتایج حاصل از این مطالعه نشان دادند که:

- با افزایش سرمایه اجتماعی، در بلند مدت، سطح بهداشت در جامعه نیز افزایش خواهد یافت.

¹ Falk and Kilpatrick

² Variance Decomposition

- Paper, Electronic Copy Available at: <http://ssrn.com/abstract>.
3. Astone, N. M, C. Nathanson, R. Schocn and Y. Kiin (1999), "Family Demography, Social Theory, and Investment in Social Capital," *Population and Development Revive*, 25 (1), 1-31.
 4. Behzad, D. (2003), "Social Capital, as Context for Mental Health Promotion," *Social Welfare Quarterly*, 2 (6), 43-53.
 5. Coleman, J. (1998), "Social Capital in the Creation of Human Capital," *American Journal of Sociology*, 94, 95-121.
 6. Coleman, J. (1990), *Foundations of Social Theory*, Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
 7. Durkheim, E. (1938), *the Rules of Sociological Method*, New York: Free Press. [First published in 1895].
 8. Enders, W. (2003), *Applied Econometric Time Series*, 2nd Edition, N. J.: John Wiley & Sons Inc.
 9. Escobar, A. (1995), *Encountering Development: the Making and Unmarking of the Third World*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
 10. Evans, P. (1995), *Embedded Autonomy: States and Industrial Transformation*, Princeton, N. J.: Princeton University Press.
 11. Evans, P. (1996), "Government Action, Social Capital and Development: Reviewing the Evidence on Synergy," *World Development*, 24 (6), 1119-32.
 12. Falk, I. and S. Kilpatrick (2000), "What Is Social Capital? A Study of Interaction in Rural Community," *Journal of the European Society for Rural Sociology, Sociologia Ruralis*, 40, 87-110.
 13. Falk, I. (2000), "Human Capital and Social Capital: what is the Difference?" *Adult Learning Commentary*, Number 28.
 14. Fedderke, J., R. De Kadt and J. Luiz (1999), "Economic Growth and Social Capital: a Critical Reflection," *Theory and Society*, 28, 709-745.
 15. Fine, B. (2001), *Social Capital versus Social Theory: Political Economy and Social Science at the Turn of the Millennium*, Rout ledge, First Published.
 16. François, P. (2002), *Social Capital and Economic Development*, Rutledge, First Published.
- با افزایش سطوح بهداشت و سلامت، در کوتاه مدت، سرمایه اجتماعی در جامعه نیز افزایش خواهد یافت اما در بلند مدت این تغییرات به سمت صفر میل می کند.
- با افزایش سرمایه اجتماعی، در بلند مدت، سطح آموزش و سرمایه انسانی در جامعه به طور چشمگیری افزایش خواهد یافت.
- با افزایش سطوح آموزش و سرمایه انسانی در بین افراد، سرمایه اجتماعی در جامعه نیز افزایش خواهد یافت.
- با افزایش سرمایه اجتماعی، ضریب جینی کاهش یافته، یعنی توزیع درآمد در جامعه عادلانه تر خواهد شد.
- با تغییرات در چگونگی توزیع درآمد، در بلند مدت، سرمایه اجتماعی در جامعه افزایش خواهد یافت.
- با توجه به نتایج ذکر شده می توان به طور کلی دریافت که افزایش سرمایه اجتماعی در جامعه سبب بهبود در شاخص های توسعه اقتصادی خواهد شد. در ادامه این وضعیت کشور و جامعه ای که دارای درجات توسعه یافتگی بالاتری است، رفتارهای جمعی و مبتنی بر اعتماد بالاتر خواهد داشت و بدین ترتیب خود افزایش توسعه اقتصادی نیز سبب افزایش سرمایه اجتماعی خواهد شد.

منابع

1. Alvani, M. and A. Shirvani (2006), *Social Capital, Concepts, Theories and Applications*, Isfahan: Mani Publications.
2. Anchorena, J. and F. Anjos (2008), *Social Ties and Economic Development*, Working

31. Stiglitz, J. E. (1999), "Knowledge for Development: Economic Policy and Economic Advice, Proceedings from the Annual World Bank Conference on Development Economics 1998, Washington D.C.: The World Bank.
32. Svendsen, G. L. H. and G. T. Svendsen (2000), "Measuring Social Capital: the Danish Co-Operative Dairy Movement," *Sociology Ruralis*, 40 (1), 72-86.
33. Tajbakhsh, K. (2006), *Social Capital: Trust, Democracy and Development*, Tehran: Shirazeh Press.
35. Teachman, J., K. Paasch, and K. Carver (1997), "Social Capital and the Generation of Human Capital," *Social Forces*, 75, 1343-1359.
36. Todaro, M. P. (1989), *Economic Development in the Third World*, New York: Longman.
17. Fukuyama, F. (1997), "Social Capital and the Modern Capitalist Economy: Creating a High Trust Workplace," *Stern Business Magazine*, 4 (1).
18. Grootaert, C. and T. Bastelaert (2002), *The Role of Social Capital in Development*, Cambridge: Cambridge Univ. Press.
19. La Porta, R. (1997), "Trust in Large Organizations," *American Economic Association Papers and Proceedings*, 87 (2), 333-338.
20. Misra, R. P. and A. L. Mabogunje (1981), *Regional Development Alternatives: International Perspectives*, Tokyo: Maruzen Co. Ltd.
21. Moore, M. (1997), "Societies Politics and Capitalists in Developing Countries: A Literature Survey," *Journal of Development Studies*, 33 (3), 287-363.
22. Putnam, R. (1993), "The Prosperous Community-Social Capital and Public Life," *American Prospect*, 13, 36.
23. Putnam, R. (2000), *Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster, New York.
24. Qara-Baghian, M. (1993), *Growth and Development Economics*, Vol. 1-2, Tehran: Ney Publications.
25. Renani, M. (2002), "Social Capital and Economic Growth: A Presentation of Theoretical Pattern," *Journal of Humanities*, Isfahan, 21 (2), 129-148.
26. Renani, M., M. Emadzadeh, R. Moayedfar (2006-2007), "Social Capital Decline, Rationality Crisis and Plan Refusal in Iran," *Aftab Monthly*, 16, 26-35.
27. Robinson, L. J., A. A. Schmid and M. E. Siles (2002), "Is Social Capital Really Capital?" *Review of Social Economy*, 9 (1).
28. Sims, C. (1980), "Macroeconomics and Reality," *Econometrica*, 48, 1-49.
29. Souri, A. and N. Mehregan (2007), "The Role of Social Capital in Human Capital Formation," *Journal of Trade Studies*, 42, 207-219.
30. Stiglitz, J. E. (1998), *An Agenda for Development in the Twenty-first Century*, Annual World Bank Conference on Development Economics 1997 in Stiglitz, J. E. and B. Pleskovic (eds.), Washington D.C.: the World Bank.

جداول ۲ تا ۵- نتایج حاصل از تجزیه واریانس در متغیرهای الگو

جدول ۳: تجزیه واریانس برای سرمایه اجتماعی

بهداشت	توزیع درآمد	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	دوره
۰.۰۰۰۰۰۰	۰.۰۰۰۰۰۰	۹۹.۹۷۳۶۵	۰.۰۲۳۳۵۳	۱
۰.۰۶۴۷۲۰	۰.۳۳۹۰۵۸	۸۰.۹۵۶۱۶	۱۸.۶۴۰۰۶	۲
۰.۱۲۵۱۹۱	۰.۵۳۰۱۹۵	۸۲.۸۸۱۷۵	۱۶.۴۶۲۸۶	۳
۰.۱۲۷۲۶۳	۰.۰۷۴۸۳۴	۱۰.۱۱۵۱۲	۸۹.۶۸۲۷۸	۴
۰.۱۵۷۴۱۳	۰.۱۸۶۳۴۱	۲.۷۲۴۰۶۷	۹۶.۹۳۲۱۸	۵
۰.۳۰۱۳۱۵	۰.۵۵۳۲۷۶	۲۶.۹۳۸۱۱	۷۲.۲۰۷۳۰	۶
۰.۱۲۲۶۱۸	۰.۲۴۵۷۹۷	۴۵.۴۰۲۵۸	۵۴.۲۲۹۰۰	۷
۰.۰۷۲۵۴۱	۰.۱۴۱۶۰۳	۵.۹۳۱۵۶۶	۹۳.۸۵۴۲۹	۸
۰.۲۵۷۱۲۶	۰.۵۱۶۲۴۸	۲۶.۷۷۸۷۰	۷۲.۴۴۷۹۲	۹
۰.۰۶۹۶۵۵	۰.۱۳۲۱۰۳	۳۸.۳۳۸۵۹	۶۱.۴۵۹۶۵	۱۰

جدول ۲: تجزیه واریانس برای بهداشت و سلامت

بهداشت	توزیع درآمد	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	دوره
۱۹.۱۵۵۷۱	۳۷.۱۵۸۱۰	۱.۸۲۸۸۳۱	۴۱.۸۵۷۳۶	۱
۲۱.۳۱۹۰۷	۴۵.۸۱۹۹۳	۱.۵۶۶۹۹۷	۳۱.۲۹۴۰۰	۲
۱۰.۸۶۴۸۱	۲۳.۵۹۳۳۸	۱۴.۲۴۸۳۷	۵۱.۲۹۳۴۳	۳
۱.۱۹۹۷۳۴	۲.۱۷۲۳۵۷	۴.۱۶۴۳۷۴	۹۲.۴۶۳۵۳	۴
۰.۶۴۸۰۶۳	۰.۹۵۹۱۶۰	۹.۱۵۸۹۷۸	۸۹.۲۳۳۸۰	۵
۰.۲۶۹۸۳۸	۰.۴۸۷۵۰۱	۴۳.۴۵۹۲۰	۵۵.۷۸۳۴۶	۶
۰.۰۷۱۵۹۴	۰.۱۱۳۸۹۱	۴.۸۰۷۰۷۸	۹۵.۰۰۷۴۴	۷
۰.۲۲۷۵۱۱	۰.۴۴۴۸۳۱	۱۵.۰۳۶۴۹	۸۴.۲۹۱۱۷	۸
۰.۱۴۲۷۹۶	۰.۲۸۳۱۵۴	۵۱.۰۸۹۶۳	۴۸.۴۸۴۴۲	۹
۰.۰۵۱۴۵۳	۰.۱۱۴۷۷۰	۷.۲۳۰۸۷۳	۹۲.۶۰۲۹۰	۱۰

جدول ۵: تجزیه واریانس برای توزیع درآمد

بهداشت	توزیع درآمد	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	دوره
۰.۰۰۰۰۰۰	۷۲.۱۲۸۲۱	۳.۳۹۲۰۵۹	۲۴.۴۷۹۷۳	۱
۰.۵۰۰۲۴۵	۳۴.۴۶۸۳۵	۲۷.۷۸۴۱۸	۳۷.۲۴۷۲۲	۲
۰.۰۶۹۳۰۶	۵.۰۶۶۲۰۹	۲۹.۴۴۵۱۸	۶۵.۴۱۹۳۰	۳
۰.۱۰۴۶۲۹	۰.۸۵۷۷۲۱	۳.۵۷۲۴۶۴	۹۵.۴۶۵۱۹	۴
۰.۲۷۰۶۳۸	۰.۹۴۲۳۷۰	۲۵.۷۷۷۴۸	۷۳.۰۰۹۵۱	۵
۰.۰۶۶۸۵۱	۰.۲۱۶۷۷۸	۳۴.۰۴۴۳۷	۶۵.۶۷۲۰۰	۶
۰.۰۸۱۶۱۳	۰.۱۶۸۶۱۴	۳.۸۳۵۶۹۴	۹۵.۹۱۴۰۸	۷
۰.۲۶۹۰۵۱	۰.۵۶۸۳۵۴	۳۰.۲۴۳۱۴	۶۸.۹۱۹۴۵	۸
۰.۰۵۷۶۳۰	۰.۱۱۸۶۱۶	۳۴.۰۲۷۱۳	۶۵.۷۹۶۶۲	۹
۰.۰۸۱۴۰۰	۰.۱۸۶۸۲۹	۴.۱۷۸۳۵۲	۹۵.۵۵۳۴۲	۱۰

جدول ۴: تجزیه واریانس برای سرمایه انسانی

بهداشت	توزیع درآمد	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	دوره
۰.۰۰۰۰۰۰	۰.۰۰۰۰۰۰	۰.۰۰۰۰۰۰	۱۰۰.۰۰۰۰۰	۱
۰.۱۳۲۲۵۴	۰.۴۸۷۸۹۴	۱۳۸.۰۲۹۲	۸۵.۵۷۶۹۳	۲
۰.۳۰۶۰۷۵	۰.۵۳۴۲۹۵	۵۶.۵۰۷۸۷	۴۲.۶۵۱۷۶	۳
۰.۰۷۳۶۹۴	۰.۱۱۵۸۳۷	۳۶.۲۱۳۲۷	۶۳.۵۹۷۱۹	۴
۰.۱۰۶۸۵۳	۰.۲۵۵۶۸۷	۸.۱۹۵۶۷۱	۹۱.۴۴۱۷۹	۵
۰.۲۴۰۹۶۶	۰.۵۱۹۲۲۰	۵۴.۳۳۷۳۰	۴۴.۹۰۲۵۱	۶
۰.۰۲۷۰۴۹	۰.۰۶۶۱۶۲	۱۵.۹۲۷۳۲	۸۳.۹۷۹۴۷	۷
۰.۱۳۴۶۳۶	۰.۳۲۵۹۹۹	۵.۵۰۲۷۰۶	۹۴.۰۳۶۶۶	۸
۰.۲۳۸۰۳۰	۰.۵۶۱۷۲۳	۵۴.۳۳۱۷۰	۴۴.۸۶۸۵۴	۹
۰.۰۳۱۵۶۵	۰.۰۷۲۲۹۵	۱۳.۵۴۶۲۱	۸۶.۳۴۹۲۸	۱۰

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی